

VIATA DE ACTOR

altădată *

1

înd am început să merg la teatru (există unul singur în București : Naționalul, dar și acesta cu spectacolele date de multe ori dinaintea unor loji și staluri văduvite de public) continua să joace pleiada glorioasă, contemporană și urmașă directă a lui Millo, Pascally, Costache Caragiale, a Frosei Sarandi și a Anicuței Popescu. Impres-

ionante răsunau încă modulațiile vocii grave a lui Nottara în repertoriul shakespearean și în trilogia lui Delavrancea. Îi era parteneră Aristizza Romanescu în *Fintina Blanduziei* și chiar în unele piese moderne, franțuzești, așa-zise „de salon”, cu marchize și alte nobile doamne, cărora ea le împrumuta distincția mișcărilor, timbrul de argint al glasului, frumusețea obrazului și a părului alb ca zăpada. Uneori, distribuția îi cuprindea, în afara lor și alături de ei, pe Iancu Petrescu, Iancu Brezeanu, Vasile Toneanu, pe ceva mai tinerii Aristide Demetriad, Livescu, Nicolae Soreanu, pe începătorii care avuseseră în numai câțiva ani răgazul să se releve ca făgăduințe ce n-au amăgit așteptările : Toni Bulandra, Storin, Manolescu, Bulfinski.

Se afirmau pe linia lui Brezeanu, stîrnind, ca și el, bunădispoziția spectatorilor, Belcot, N. Grigorescu, Al. Mihalescu, Maximilian, Ion Morțun. Splendide prin tinerețea și talentul lor creșteau și înfloreau în preajma Aristizzei, profesoara mai tuturoră dintre ele, Maria Giurgea, Marioara Voiculescu, Lucia Sturdza, Elvira Popescu, Maria Filotti, Agepsina Macri.

Alte și alte generații au venit în urma acesteia pe care am cunoscut-o și care mi-a dăruit cele dintii, mai puternice și trainice emoții. Să nu fie uitată Agleaie Pruteanu, să nu fie trecuți cu vederea Ion Anestin, State Dragomir, C. B. Penel, Ștefan Braborescu, Remus Comăneanu, Vernescu-Vilcea, stîlpi ai celorlalte două teatre, din Oltenia și Moldova, nu mai prejos prin însușiri decît interpreții din Capitală, dar avînd parte de condiții mai grele. Și au mai fost pe atunci actori ca Leonescu-Vampiru sau Montaureanu, care, negăsindu-și un loc mai bun de cheltuire a talentului lor, trăiau aidoma înaintașilor îndepărtați în timp, improvizînd turnee totdeauna falimentare.

Cu același catastrofal rezultat se încheiau îndeobște și expedițiile întreprinse chiar de actori prestigioși ai Teatrului Național — cu deosebirea, poate, că nu-i sechestrău proprietarii de hoteluri și birturi, cînd rămîneau datori, chezașă pentru ei rămînînd instituția.

Anecdotele care circulă și astăzi în lumea teatrelor privind tribulațiile turneelor din trecut urcă pînă la Matei Millo și coboară pînă în ajunul anilor noștri de transformări totale. Sînt numeroase și prilejuiesc, auzindu-le din gura mai vîrstnicilor, astăzi artiști cu titluri și, în orice caz, cu o situație materială la adăpost de griji, mai mult decît hazul — amărăciunea.

„Luați piperul și muștarul, că vin actorii !” era o vorbă care voia să spună că, atunci cînd la masa de birt a unui tîrg provincial nimereau musafirii fără mustați, patronul se aștepta nu la un dever, ci la o păgubire.

Figurile triste, nebărbierite, cu lavalieri și veșminte lustruite și înverzite, cu încălțămîntea spartă și scîlciată, constituiau în piața Teatrului Național sau pe trotuarul Terasei Oteteleșanu o categorie tuturor cunoscută. Erau actorii fără angajament, în continuă și chinuitoare preocupare de găsire a unei „combinații” — înjghebarea unei trupe, improvizarea unui turneu — pentru a scăpa astfel, un

* Fragment din volumul în curs de apariție : „O carte despre vremuri multe”.

timp, din încreștarea foamei. Puneau la cale asociații care se destrărau în ceasurile sau în zilele următoare, fie din lipsă de capital, fie din pricină că nu se înțelegeau care dintre ei să joace rolurile principale. Erau măestri, toți. Fiecare putea să invoce succese vechi, mai mari decât ale celorlalți. Fiecare putea să aducă mărturia faptului că a jucat cîndva, într-un turneu prin țară, alături de Nottara sau de Iancu Brezeanu, care și-au arătat nedumerirea că nu vor să vină la Național. Nu vin, deoarece știu că acolo ar trebui să accepte roluri de a treia mînă — ei care, în provincie, l-au jucat chiar pe Hamlet și pe Regele Lear. Dovada triumfulor meseriei puteau s-o facă în orice clipă, și o făceau punîndu-și unii altora sub priviri scrisori sau diplome de onoare primite din partea unor notabilități de provincie.

Căutau impresari, însă impresarii erau puțini la număr și mofturoși. Dacă se întîmpla să-i angajeze, nu-și luau nici o obligație în cazul cînd afacerea ieșea prost. Pentru actori ieșea prost totdeauna; pentru impresari rareori numai, astfel că arătau totdeauna bine hrăniți și bine îmbrăcați.

Căutau, vara, aranjamente cu patronii grădinilor-restaurante. Erau, între altele, grădinile Rașca și Blanduziei, unde, în fața consumatorilor bine-dispuși de halbe și fripturi, în sfîrșitul grătarelor și-n ciocnetul paharelor, au dat reprezentații trupe care aveau în fruntea lor chiar artiști de înfîia mărime de la Național. Repertoriul cuprindea nu numai comedii decoltate, dar și drame și melodrame.

Ceva mai tîrziu astfel de localuri se înmulțiseră pe Calea Griviței și prin alte margini ale orașului, birtașii aflînd că reprezentațiile de teatru constituiau o atracție și dîndu-și seama că, la urma urmei, nu-i costau mult. Tocmeala stătea într-o sumă de nimic, plus masa, pe care se obligau s-o servească actorilor după ce mușterii se împutinau.

Sporind numărul cinematografeilor, au avut și patronii acestora ideea completării programelor cu spectacole așa-zise artistice, alcătuite din scheciuri și cuplete. „Astăseară este artiști“, atrăgea luarea-amînte o banderolă peste afișul care anunța filmul în mai multe serii cu „Paulina“, „Rocambole“, sau „Dobitocescu“. S-a alăturat, din ceasul acela, actorilor cu izbînzi triumfale la Țîndărei, Slatina sau Strehaia, cu diplome omagiale căpătate din partea unor societăți de binefacere și a unor polițai din răslețele tîrguri ale patriei, o categorie nouă, în care, în afara unor elemente de ambe-sexe fără nici o vocație, se găseau cîteva realmente înzestrate. Nu divulg un secret supărător amintînd că de pe scenele cinematografeilor periferice au ajuns artistul prețuit al poporului Al. Giugaru la Național și Lică Rădulescu la Operetă. E în amintirea multora talentul plin de vervă, afirmat în același mediu, al lui Iorgu Tomescu, Florea Mateescu, Bolyn, D'AYol, Ronny — acesta din urmă actor, astăzi, într-un teatru de stat.

Atît numai că patronii de cinematografe și, după ei, ai cîrciumilor de noapte denumite „varieturi“ sau „localuri familiare“ au avut încă o idee: să nu plătească artiștilor nici un „gaj“, urmînd ca pentru talent și osteneală ei să aibă dreptul de a face chetă în pauze printre spectatori, printre consumatori. Mergînd mai departe, unii le pretindeau, așa cum se pretindea chelnerilor pe alocuri, o dijmuire și la cîștigul dobîndit astfel.

Condițiile trebuiau, și într-o privință și-n alta, acceptate, altminteri se grăbeau să se prezinte alții. Adug că elementul feminin al trupei era alcătuit în majoritatea cazurilor din nevestele și amantele actorilor. Puteau și ele, vopsite violente, cu fustulița nu mai jos de genunchi, să-și dea ochii peste cap, să cînte cuplete pornografice, să danseze din șolduri.

Rămînea o problemă: cum să fie adunat obolul onoratului public, deoarece (chestiune de demnitate!) nu putea chiar mai-marele trupei să umble printre scaune și mese cu farfurioara în mînă. Sensibil la tinerețe, la frumusețe, la surisuri și priviri dulci, publicul (evident, partea lui bărbătească) era mai cu dare de mînă cînd i se prezenta fata cea mai drăguță și mai goluță din trupă, murmurînd candidă, cu genele în jos: „Pentru artiști, vă rog!“ Cum să fie refuzați artiștii, cum să fie, mai cu seamă, refuzată ea, care zîmbea fermecător chiar cînd careva îi spunea o anume vorbă mai îndrăzneată sau o ciupea?

Rămînea încă o problemă: încredințarea că reprezentanta artiștilor nu va da iama prin gologanii strînși. A fost adoptat din ceasul acela un sistem: „musca“. Ei, da, fetei i se puneă într-o mînă farfuria și în palma celeilalte mîini o muscă, pe care trebuia s-o țină strîns în pumn. Dacă desfăcea palma, musca zbura. Dacă se înfățișa în mijlocul alor săi fără ea, era semn că a umblat la chetă. Metoda

era bună, cu o singură condiție : ca în fundul sălii sau al grădinii să nu se găsească vreun prieten al domnișoarei. Mișcarea se făcea, în situația aceasta, cât ai clipi din ochi — ea strecurându-i o parte din ce adunase pînă atunci, el dîndu-i altă muscă.

2

Cînd am venit, în 1946, la conducerea Teatrului Național, Camil Petrescu se întreba dacă e cazul, ca vechi și bun prieten, să mă felicite, ori nu. „De ce, Camil?“ „Tu nu cunoști lumea în care ai intrat. Ai să vezi...“

Regretatul scriitor avusese, în activitatea lui de autor și critic dramatic, prielajuri numeroase de neînțelegere cu directorii de mai înainte ai teatrului și cu interpreții altor lucrări. El era înzestrat cu un temperament viu, irascibil. Judecățile sale tăioase, exigente, nu fuseseră de natură să-i netezească drumul. Nici nu a căutat să ocolească adversitățile.

Eu nu scrisesem piese decît pentru copii într-o epocă de demult, iar cronică teatrală făcusem sporadic, de asemenea într-o vreme îndepărtată. Prin urmare, socoteli nu aveam cu lumea în care intram și nici ea nu avea cu mine. Număram, însă, în rîndurile ei, prieteni vechi și buni, printre care amintesc pe Calboreanu, Pălățeanu și Baldovin. Erau acolo acei artiști pe care, fără să-i fi cunoscut personal, îi admirasem în creațiile lor de-a lungul zecilor de ani — pe unii de pe cînd mergeam la „cucurigu“, adică la galeria teatrului, sau de pe cînd făceam figurație pentru un leu pe seară împreună cu Aurel Maican — acesta, pe atunci, membru al „Tineretului Muncitor“ și elev al „Academiei“ lui Stoescu.

În afara simțămîntului de prețuire pentru talentul celor mai mulți dintre ei, l-am avut totdeauna pe acela al uimirii și respectului față de atașamentul lor împătimit pentru meseria pe care și-au ales-o. Cred că, dintre toate categoriile, aceasta a actorilor e singura care nu se resemnează să părăsească scena chiar cînd puterile au început s-o lase, cînd ar avea dreptul la o binemeritată pensie și odihnă. Pune-i să joace de două și de trei ori pe zi — nu se vor da înlături, nu vor invoca oboseala. Se întîmplă să nu le placă un rol și uneori să-l refuze, în special pe considerentul că e prea mic. Dar, după ce l-au primit, merg cu el, nu acceptă decît cu mare neplăcere dublurile ; merg cu el, în cazul cînd e vorba de o piesă care își păstrează valabilitatea în repertoriu, zeci și zeci de ani, chiar dacă rolul nu mai corespunde vîrstei, care n-a stat pe loc.

Vor să moară pe scenă !

Patetica declarație o făcuse, la vremea lui, Millo ; a făcut-o, mai tîrziu, Notara ; o repeta în zilele noastre, cu vehemență, la peste nouăzeci de ani, artista poporului Lucia Sturdza Bulandra. La numărul venerabil al anilor săi, cu vederca atît de slăbită, artistul poporului Storin continuă să fie interpretul cutremurătoarelor încercări prin care trece Regele Lear. Cu plămîinii sfîrtecați de ftizie a jucat pînă în clipa din urmă Grigore Manolescu. La fel, în *Trandafirii roșii* ai lui Zaharia Bîrsan, a apărut Aristide Demetriad, colorînd cu singele care l-a năpădit simbolice flori. S-a întîmplat altora (lui Pascally, lui Grigore Manolescu, lui Romano) să aibă ființe dragi acasă pe catafalc și totuși ei să vină să joace în spectacol.

Tulburătoarea dorință de a rămîne pînă la suflarea din urmă pe scîndurile scenei stăpînește nu numai gloriile teatrului, dar și pe slujitorii cei mai mărunți ai lui, cărora el și viața le-au dat foarte mici satisfacții.